

TÜRKİYE'DE ADLİ BELGE İNCELEMESİNDE BİLİRKİŞİLİK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation Of Expert System At Forensic Document Examinations In Turkey

Nevzat ALKAN*, Şevki SÖZEN**.

Alkan N, Sözen Ş. Türkiye'de adli belge incelemesinde bilirkişilik sisteminin değerlendirilmesi. Adli Tıp Bülteni 1998; 3(3): 86-93.

ÖZET

Adli belge incelemesi, adli bilimlerin önemli çalışma alanlarından birisidir.

Çalışmamız, yurdumuzda adli belge incelemesi ile ilgili bilirkişilik uygulamalarının nasıl, hangi kuruluşlarda, kimlerce ve hangi prensiplerle yapılmakta olduğunu irdelemeyi amaçlamaktadır.

Bu amaçla bilirkişiliği düzenleyen kanun maddeleri, bu konuda çalışan resmi bilirkişi kuruluşları, bu kuruluşlarda yer alan adli belge inceleme laboratuvarları, bu laboratuvarların iş yükleri, teknik ve eleman kapasiteleri, eleman seçimlerinde uygulanan prensipler, adli belge incelemesi alanında özel bilirkişilik uygulamaları ile Adli Tıp Uzmanları Derneği ve Adli Bilimler Derneği'nin tüzükleri incelenerek tartışılmıştır.

Elde edilen veriler, adli belge incelemesinde yurdumuzda yeni yasal düzenlemeler yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Böylece uygulamada, belirlenmiş çalışma standartları ve eğitim kurallarının oluşturulması ve ayrıca istisnaları önlemek amacıyla yeterli denetimlerin yapılması sağlanacaktır. Bu da ancak yasal düzenlemelerin yanı sıra, tüm bilirkişilik alanlarında geçerli olduğu gibi meslek örgütlerinin yapacağı iç düzenlemeler ile mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adli Tıp, Adli Bilimler, Adli Belge İncelemesi, Grafoloji, Kaligrafi.

SUMMARY

Forensic document examination is one of the most important fields of Forensic Sciences.

Purpose of our study is to analyse how, with whom and with which agencies and principles of expert applications related with forensic document examinations are made in our country.

With this purpose, it is discussed by examining law paragraphs including expertise, legal expert organizations

that work in this subject, forensic document examination laboratories occupied in these organizations, work responsibilities, technical and worker capacities and principles applied to choose their workers, private expert applications in forensic document examination and codes of The Society of Forensic Medicine Specialists and The Society of Forensic Sciences.

The data we obtained showed that new legal arrangements are necessary for forensic document examinations in our country. In this way, certain work standards and educational rules will be formulated in application and sufficient controls will be ensured to avoid exploitation. Besides legal arrangements this will be possible with internal arrangements of the professional societies.

Keywords: Forensic Medicine, Forensic Sciences, Forensic Document Examination, Graphology, Calligraphy

GİRİŞ

Adaletin, toplum ve toplumu oluşturan bireyler arasında eşit olarak uygulanabilirliğine hizmet eden pozitif bilimlerin topluluğuna adli bilimler denir.

Günümüzde adli bilimleri oluşturan çalışma alanları, adli patoloji, adli psikiyatri, klinik adli tıp, adli toksikoloji, adli seroloji, adli biyoloji, adli belge incelemesi, adli diş hekimliği, adli antropoloji, adli mühendislik, adli jeoloji ve adli fotoğrafı olarak sıralanabilir. Tüm bu meslek alanlarının, adli bilimlerin şemsiyesi altına girmesi farklı zaman dilimlerine rastlamaktadır (1).

Adli bilimler kavramının oluşmaya başladığı dönemin başlangıcı olarak 19. yüzyılın ikinci yarısı kabul edilmektedir. Bu yıllarda adli bilimleri oluşturan ilk meslek alanının adli tıp olduğu bilinmektedir. Bilimin ve teknolojinin ilerlemesi ile bu alanın içine hızla katılımlar olmuş, adli tıbbi izleyerek 1890' lı yıllarda adli belge incelemesi de bu alanın içine dahil edilmiştir.

* İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı

Geliş tarihi: 21.6.1999

Düzeltilme tarihi: 23.7.1999

Kabul tarihi: 11.8.1999

20. yüzyılın başlarında ise adli toksikoloji ve adli seroloji alanının sınırlarını genişletirken, adli diş hekimliği, adli antropoloji ve adli psikiyatrinin de alana katılması ile adli bilimler bugünkü geniş yapısına ulaşmıştır (1). Bugün adli bilimler dendiğinde akla tek bir meslek alanı değil, pek çok disiplinlerden oluşmuş ve toplum düzeni için vazgeçilmez multidisipliner bir alan gelmektedir (2).

YURDUMUZDA ADLİ BELGE İNCELEMESİNİN GEÇMİŞİ

Adli belge incelemesi ile ilgili yazılmış ilk başvuru kitabının 1910 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde basılmış olduğu bilinmektedir (3).

Dünyada 1900'lerin başlangıç yıllarına kadar uzanan adli belge incelemesinin yurdumuzdaki geçmişi de bir hayli eskidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde latin harfleri kökenli Türkçe alfabenin kabul edildiği 1 Kasım 1928 tarihinden sonra bu alanla ilgili çalışmalar başlanmıştır (4). Yeni yazının kabulünden önceki dönemlerde de bu konuda çalışmalar yapıldığı bilinmesine rağmen araştırmamızda bu döneme ait yazılı kaynak bulunamamıştır (5-8).

Yurdumuzda, yeni yazının kabulünden günümüze dek geçen dönemde adli belge incelemesi gelişimi aşağıdaki şekilde bölümlenebilir;

1- Yeni yazıya uyum dönemi; Bu dönemde yazılan eserler hep yeni yazının yaygınlaştırılması ve öğretilmesi amacıyla yayınlanmıştır (9-14). Bu döneme ait adli belge incelemesi ile ilgili özel bir kaynağa rastlanmamaktadır. 1949 yılında basılan ve önemini bugün bile koruyan Celal Tahsin Boran'ın "Sahtecilikler ve Gizli Mükkepe, Yazılar ve Arama Yolları" başlıklı kitabı bu konuda basılan ilk Türkçe kaynak olarak kabul edilmektedir (4,15).

2- Uyanış dönemi: 08.07.1953 gün 6119 sayılı Adli Tıp Müessesesi Kanunu' nun kabul edilmesi ile hem adli tıp alanında, hem de adli belge incelemesi alanında büyük atılımlar oluşmuştur. Bu konuda yapılan en önemli girişimlerin başında, çeşitli konularda bilgi ve görgüsünü arttırmak üzere yurtdışına uzun süreli dönemler için tıp doktorlarının gönderilmesi gelmektedir. Adli belge incelemesi konusunda görgü ve bilgisini arttırmak üzere de Hayrettin Dalokay iki yıl süreyle İtalya'ya gönderilmiştir. Dalokay'ın yurda dönmesinden sonra, 1955 yılından başlayarak "Adli Tıbbi Ekspertiz" dergisi yayınlanmaya başlanmıştır. Bu dergide adli tıbbın ve adli bilimlerin tüm konuları ile ilgili yazılar yayınlanması ile birlikte çeşitli zaman dilimlerinde adli belge incelemesi ile ilgili olarak yedisi çeviri, sekizi orijinal toplam on beş makale basılmıştır (16-30). Söz konusu makalelerde tartışılan konulardan bazılarının bugün hala gündemde oluşu şaşırtıcıdır. 1965'li yıllarda "Adli Tıbbi Ekspertiz" dergisinin yayın hayatının son bulması ile bu alanda tekrar bir suskun-

luk dönemine girilmiştir.

3- Tekrar uyanış dönemi: Bu suskunluk, mevcut kanunun yürürlükten kaldırılıp 14.04.1982 gün 2659 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu' nun kabul edilmesine dek devam etmiştir. Yeni kanunla birlikte bu alanda yapılan çalışmalarda yeniden bir canlanma görülürken İstanbul Adli Tıp Kurumu'nda çalışan adli tıp asistanları tıpta uzmanlık tezleri olarak adli belge incelemesi ile ilgili konuları da seçmeye başlamıştır (31-33). Bu yıllarda kurulan İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nde yüksek lisans ve doktora talepleri de bitirme tezleri olarak adli belge incelemesi ile ilgili konularda çalışmışlardır (34-38). Zamanla, bu alanda yapılan çalışma sayısı artış göstererek günümüzdeki seviyesine ulaşmıştır.

ADLİ BELGE İNCELEMESİ NEDİR ?

Adli belge incelemesi, insanlar arasında ihtilaf yaratan ya da delil niteliği bulunan her türlü basılı ve yazılı belge üzerinde incelemeler yapan bir bilim dalıdır (39). İnceleme yapılan materyal sıklıkla kağıt olabilir, ancak bazı zamanlarda - bir cinayet olayında insan vücudu ya da terör olayında duvar yazısı - alışık olunmayan bir yüzeyde de inceleme yapmak gerekebilir (40). Bu sebeple tanımda geçen "belge" teriminden yazı, baskı, işaret ya da sembol içeren her tür yüzey kastedilmektedir. Ancak bir adli belge incelemecisi pratikte sıklıkla kağıda kaydedilmiş el yazısı ve imzaların, fotokopi belgeleri, daktilo ya da bilgisayar yazıcısı yazılarının incelemesini, sahte para, pul, pasaport, kıymetli kağıt ve matbu evrakların içtenliklerinin ya da sahteliklerinin belirlenmesini, ya da kağıt, mürekkep analizlerini yapar (41-42).

Batı ülkelerinde imza atma standartları belirlenmiş olduğundan, batıdaki adli belge incelemecileri bizdeki meslektaşları kadar sıkça imza incelemesi yapmaktadır. Ancak ülkemizde bu konuda yapılmış bir çalışma olmadığından net rakamları söylemek mümkün olmamakla birlikte, adli belge incelemecilerine gönderilen dosyaların en az % 65' nin imza incelemesi olduğunu gösteren veriler bulunmaktadır (43-44).

ADLİ BELGE İNCELEMESİ ALANINDA ÜLKEMİZDEKİ YANLIŞ İSİMLENDİRME

Ülkemizde, adli belge incelemesi ile ilgili düzeltilmesi gereken ilk şey, alanın isimlendirilmesindeki hatadır.

Yurdumuzda, adli belge incelemesi alanı sıklıkla grafoloji olarak isimlendirilir. Oysaki grafoloji kelime anlamı olarak graphe = yazı ve logos = bilim" yazı bilimi" manasına gelmekte ise de, gelişmiş batı ülkelerinde kullanılan anlamı ile" el yazısı ve imzadan karakter analizi" anlamını içermektedir (45-48). Ülkemizde bu şekilde yanlış isimlendirmede konunun kanun metinlerimizde bu şekilde geçmekte oluşu, yerleşmiş

ve yaygın kabul görmüş grafoloji kelimesinin bırakılıp, adli belge incelemesi kavramının oturtulmasının pek çok kimseye güç gelmesi belli başlı iki sebep olarak düşünülebilir. Konunun, alan hakkında özel bilgisi olmayanlar arasında bu şekilde isimlendirilmesinin yanı sıra, alanın profesyonelleri arasında da bu şekilde isimlendirilmesi şaşırtıcıdır. Hatta yurdumuzun en büyük resmi laboratuvarlarında bile ilgili birimlerin ya "Grafoloji Şubesi" (Adli Tıp Kurumu) ya da "Sahtecilik ve Grafoloji Şubesi" (Polis ve Jandarma Kriminal laboratuvarları) şeklinde isimlendirilmesi olayı daha dramatik bir boyuta sokmaktadır (49-52). Doğru isimlendirmeyi kullanan tek laboratuvar İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü bünyesindeki Belge İnceleme Birimi'dir (53).

Adli belge incelemesi yerine, daha seyrek olarak kullanılan ikinci hatalı isimlendirme kaligrafidir. Kaligrafi "güzel yazı yazma sanatıdır" (54,55). Kaligrafinin temelinde ata sanatımız olan hattatlık vardır (56). Kaligrafiden reklamcılıkta, harflerden güzel ve estetik formlar yaratılmasında faydalanılmaktadır.

ADLİ BELGE İNCELEMESİ BİLİRKİŞİLİĞİNDE YASAL MEVZUAT

Yurdumuzda adli belge incelemesi konusunda özel, bilirkişiliği düzenleyen kanun maddeleri yoktur. Bu konudaki yasal düzenleme, bilirkişiliği genel olarak düzenleyen kanun maddeleri içinde yer almaktadır.

Bilirkişilik ile ilgili kanuni düzenlemeler Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) içerisinde yer almaktadır. Bilirkişiliğe yönelik bazı düzenlemeler ise özel kanunlar içerisinde yapılmıştır. Örneğin kamulaştırma bilirkişiliği kamulaştırma kanunu içerisinde (57). Ancak, belge incelemesi için bu şekilde özel bir düzenleme söz konusu değildir.

Mahkemeler, çözümünde teknik veya özel bir bilgiyi gerektiren konularda konusunda yetişmiş ve bilgisinden yararlanılabilecek kişilerin mütalâalarına başvururlar (CMUK Md 66).

Söz konusu yerde kanun tarafından görevlendirilmiş resmi bilirkişi mevcut ise özel durumlar haricinde özel bilirkişi tayin edilemez (CMUK Md 66).

Hakimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgi ile çözülmesi mümkün olan konularda bilirkişi dinlenemez (CMUK Md 66).

Belirli konularda resmi bilirkişi olarak görevlendirilmiş ya da fen ve sanat ile ilgili meslekleri resmen yapabilmeye hak kazanmış kişiler ile daha öncesinde adliye müracaat ederek" bilirkişilik yapabilirim" diye beyanda bulunmuş olanlar bilirkişi olarak görevlendirildiklerinde bu görevi yerine getirmekle yükümlüdürler (CMUK Md 68).

Kalpazanlık ve kıymetli evraklarla ilgili sahtekarlık suçlarında ele geçirilen paralar ve evraklar lüzum gö-

rüldüğü takdirde bunların gerçeklerini tedavüle çıkararak makamlara incelettirilir. Bu makamlar taklit ve ya sahteciliğin ne şekilde yapılmış olduğu, belgenin aslının ne olduğu ve eldeki belgenin ne durumda olduğu konularında mütalâa verirler. Yabancı para ve evraklar için de bu konularda inceleme yapmaya yetkili Türk makamlarının mütalâası alınır ve bununla yetinilir (CMUK Md 84).

Bir belgenin doğruluğunu veya sahteliğini araştırmak için ya da bu suçu işleyeni belirleyebilmek için bilirkişiye yazı ve mühür incelemesi yaptırılabilir (CMUK Md 85)(58).

HUMK incelendiğinde ise bilirkişilik ile ilgili düzenlemelerin HUMK 275-286. maddeleri arasında yer aldığı görülmektedir. Bu maddelerdeki ana fikirler CMUK' da yukarıda belirtilen konularla benzerlik göstermektedir.

HUMK' da adli belge incelemesi konusu ile ilgili bir diğer bölümde senetler ve bu konudaki bilirkişilik düzenlemeleri ile ilgilidir. Bu da HUMK 287-336. maddeler arasında yer almaktadır. Bu maddeler de konu ile ilgili farklı teknik düzenlemeler içermektedir (59).

ADLİ BELGE İNCELEMESİNDE BİLİRKİŞİLİK

Yurdumuzda, adli belge incelemesi ile ilgili bilirkişilik çalışmaları iki bölümde yürütülmektedir;

- A- Resmi laboratuvarlar,
- B- Özel bilirkişilik.

A- Resmi laboratuvarlar;

Bugün, ülkemizde dört farklı yapı içerisinde adli belge inceleme laboratuvarları yer almaktadır. Bunlar;

1- Adli Tıp Kurumu, Fizik İncelemeler İhtisas Dairesi, Grafoloji Şubesi

Adli belge incelemesi ile ilgili olarak bünyesinde laboratuvar bulunduran en eski kuruluş Adalet Bakanlığı'na bağlı Adli Tıp Kurumu' dur.

Adli Tıp Kurumu, Adalet Bakanlığı' nın resmi bilirkişi kuruluşudur. 1879 yılında Polis Teşkilatı' na bağlı olarak kurulmuş olan merkez, sonradan Sağlık Bakanlığı' na bağlanmış, 1917 yılında ise bugün de bağlı bulunduğu Adalet Bakanlığı' na geçmiştir. Kuruluş yıllarında sadece İstanbul' da yapılanması olan merkez, zamanla büyüyüp gelişerek bugünkü yapılanmasına ulaşmıştır. Bugün Adli Tıp Kurumu' nun İstanbul' daki merkezi dışında, 7 adet Bölge Grup Başkanlığı, 28 adet de Şube Müdürlüğü bulunmaktadır. Şubelerden 13'ü yine İstanbul'dadır. İkiisi İzmir'de, birisi ise Ankara'dadır.

Adli Tıp Kurumu yapılanmasında, adli belge incelemesi ile ilgili laboratuvar Adli Tıp Kurumu' nun İstanbul' daki merkezinde Fizik İncelemeler İhtisas Dairesi içinde yer alan Grafoloji Şubesi' dir. Söz konusu daireye ayrıca balistik, ışınlar, adli fotoğrafı ve klimatoloji şubeleri de bağlıdır (50).

Adli Tıp Kurumu Grafoloji şubesinde çalışanların seçiminde herhangi bir özel okul mezuniyeti şartı aranmamaktadır. Çalışanlar tayinle atanırlar. Eğitimleri bu birimde daha önce çalışmaya başlamış ve uzman kadrosuna atanmış kişilerce verilmektedir. Şubede yeni çalışmaya başlayanlara bağlı olduğu uzmanın gözetiminde yapması koşulu ile dosya verilir. Bu eğitim sürecinin sonunda konu için uygun olduğu düşünülen adaylar Adli Tıp Kurumu Başkan'ının teklifi ve Adalet Bakanlığı'nın onayı ile uzman kadrosuna atanabilirler. Uzman olmakla birlikte bireysel olarak dosya yapabileme hakkı da kazanılır (50).

Adli Tıp Kurumu'nun Adalet Bakanlığı'nın resmi bilirkişi kurumu olarak görev yapması ve adli belge incelemesi ile ilgili olarak kurulu bulunan laboratuvarın sadece merkezde ve tek olması sebebi ile iş yükü çok fazladır. İş yükünün çok fazla olması, eğitim görenlerin çok sayıda örnek inceleyebilmesi yönünden faydalıdır. Ancak, iş yükünün çok fazla olması dosyaların çıkış süresini de bir hayli uzatmakta, bir dosyanın mahkemesine gönderilmesi zaman zaman 8 ayı bulabilmektedir.

Bu laboratuvarda yaklaşık 16 belge incelemeci görev yapmaktadır. Yıllık dosya sayısı ise 7000 civarındadır. Teknik ekipman olarak çeşitli büyütmelerde mercekler, mikroskop, Docubox (Projectina firması) cihazı ve VSC 2000 (Video Spectral Comparator) (Foster&Freeman firması) cihazları bulunmaktadır.

2- Polis Kriminal Laboratuvarları, Grafoloji ve Sahtecilik Şubeleri

Ülkemizde, adli belge incelemesi konusunda iş yükü en fazla ikinci grup laboratuvar, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesindeki, Polis Kriminal Laboratuvarları'nın Grafoloji ve Sahtecilik Şubeleridir.

Polis kriminal laboratuvarlarının birincisi 1938 senesinde Ankara'da Polis Enstitüsü bünyesinde kurulmuştur. Ülkenin bu konudaki ihtiyaçlarının zamanla artması sebebiyle, 1962 yılında İstanbul'da, izleyen yıllarda da İzmir, Adana, Samsun, Diyarbakır ve Erzurum'da 6 adet daha polis kriminal laboratuvarı kurulmuştur. Son yıl içinde de Bursa'da bir polis kriminal laboratuvarı daha kurulmuştur. Bugün ülkemizdeki polis kriminal laboratuvar sayısı 8'dir.

Polis kriminal laboratuvarları bünyesinde,

- 1- Balistik,
- 2- Grafoloji ve sahtecilik,
- 3- Kimya ve biyoloji,
- 4- Patlayıcı maddeler,
- 5- Teknik fotoğrafı ve
- 6- Araştırma ve geliştirme (ArGe) laboratuvarları bulunmaktadır (51).

Grafoloji ve Sahtecilik bölümünün yaptığı iş, batı anlamında adli belge incelemecilerinin yaptığı iştir. Burada 1 müdür, 1 müdür yardımcısı ve yeter sayıda

uzman ve asistan görev yapmaktadır. Bu bölümlerde çalışan uzman ve asistan sayısı büyük laboratuvarlar için yaklaşık 12, daha küçük laboratuvarlar için yaklaşık 8 kişidir. Adli belge inceleme laboratuvarlarında yetiştirilen asistanlar Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Emniyet Hizmetleri sınıfında çalıştırılan, yüksekökol mezunu, 30 yaşını aşmamış adaylar arasından sınavla seçilir. Sınav yazılı ve sözlüden oluşur. Yapılan bu sınavda başarılı olan adaylar asistan olarak bu bölümde çalışmaya başlarlar. Kişinin asistanlığa adım atmasıyla adli belge inceleme eğitimi de başlamış olur. Asistanlar ilk olarak uzmanlar gözetiminde dosyaları değerlendirmeye başlarlar. Bu laboratuvarlara dosyalar, polis soruşturması sırasında ele geçen delillerden ya da savcılık soruşturmaları esnasındaki değerlendirmelerden gönderilmektedir. Dosyaların incelenmesi esnasında, belge inceleme ile ilgili tüm bilgiler asistanlara uzmanlarca aktarılır. Asistanlığın üçüncü yılının sonunda bilgi ve tecrübesinin yeterince arttığına inanılan asistan uzman olabilmek için sınava alınır. Sınav polis laboratuvarı müdürü ve konuyla ilgili 2 uzman tarafından uygulamalı ve gerekirse de yazılı olarak yapılır. Sınavda başarılı olan asistan uzman olmaya, dolayısıyla da kendi başına dosya yapabilmeye hak kazanır. Sınavda başarılı olamayan asistanlar birer yıl ara ile iki sınav hakkı daha kullanabilirler. Sınavda başarılı olanlara kriminal daire başkanının teklifi, emniyet genel müdürü onayı ile uzmanlık sertifikası verilir (51).

Türkiye'deki polis kriminal laboratuvarlarının tümünün teknik kapasitesi birbirine yakındır. Tümünde çeşitli büyütmelerde mercekler, mikroskop, VSC 1 ve ESDA (ElectroStatic Detection Apparatus)(Foster&Freeman firması) aletleri bulunmaktadır. Bu ekipmanlara ilave olarak Ankara'daki merkez laboratuvarda VSC 2000 cihazı da bulunmaktadır. Polis laboratuvarlarının yıllık dosya sayısı laboratuvarların büyüklüğüne ve bulunduğu bölgedeki iş yoğunluğuna göre değişiklikler göstermekle birlikte, ortalama olarak 700 civarındadır.

3- Jandarma Kriminal Laboratuvarları, Grafoloji ve Sahtecilik Şubeleri

Ülkemizde adli belge incelemesi ile ilgili üçüncü grup laboratuvarlar Milli Savunma Bakanlığına bağlı Genelkurmay Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı Kriminal Laboratuvarları, Grafoloji ve Sahtecilik Şubeleridir.

Jandarma kriminal laboratuvarlarının ilki 1993 yılında Ankara'da kurulmuştur. İzleyen yıllarda Van'da bir laboratuvar daha açılmıştır. Son yıl içinde ise Bursa'da bir laboratuvar daha oluşturulmuştur. Bugün yurdumuzda jandarma kriminal laboratuvarları sayısı üçtür.

Jandarma kriminal laboratuvarlarının bünyesinde,
1- Parmak izi,

- 2- Balistik,
- 3- Grafoloji ve sahtecilik,
- 4- Patlayıcı maddeler,
- 5- Kimya,
- 6- Biyoloji,
- 7- Teknik fotoğrafçılık, film ve ses analizi ile
- 8- Araştırma - geliştirme (ArGe) şubeleri bulunmaktadır (52).

Jandarma kriminal laboratuvarları, ağırlıklı olarak jandarma birliklerinden gelen dosyalar olmak üzere tüm askeri birimlerden, emniyet genel müdürlüğüne bağlı birimlerden, savcılık ve mahkemelerden ve diğer tüm kamu kurum ve kuruluşlarından gönderilen dosyaları incelemek üzere kabul ederler. Jandarma kriminal laboratuvarları özel başvuru dosyalarını kabul etmezler (52).

Jandarma kriminal laboratuvarlarında çalışan elemanlar ya askeri kaynaklardan ya da yönetmeliklerinde belirtilen özellikleri taşıyan sivil personelden seçilirler. Sınav yazılı ve sözlü olarak uygulanır. Eğitilmesi uygun görülen elemanlar asistan olarak işe başlarlar. Bilgi ve tecrübesi artan asistanlar iki yıldan evvel olmamak koşuluyla uzmanlık için sınava alınır. Sınav Kriminal Laboratuvarlar Daire Başkanı başkanlığında, konunun uzmanı 2 üyenin de katıldığı bir ekip tarafından yapılır. Sınav esas olarak sözlüdür. Ancak gerekli görülürse aday, yazılı sınava da tabi tutulabilir. Asistan, sınavda başarılı olursa uzman olmaya hak kazanır ve durumuna uygun kadroya atanır. Sınavda başarılı olamayan aday altı ay sonra bir sınav hakkı daha kullanabilir (52).

Jandarma Kriminal Laboratuvarı, Grafoloji ve Sahtecilik bölümünde çeşitli büyütmelerde mercekler, mikroskop, Docubox, VSC 1 ve ESDA aletleri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Ankara'daki merkez laboratuvarında VSC 2000 cihazı da bulunmaktadır. laboratuvarların yıllık dosya sayıları, laboratuvarın bağlı bulunduğu bölgeye ve laboratuvarın büyüklüğüne göre değişmekle birlikte ortalama olarak 400 civarındadır.

4- Adli Tıp Enstitüsü, Belge İnceleme Birimi

Ülkemizde, adli belge incelemesi ile ilgili çalışmalar yapan diğer bir laboratuvar da İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü bünyesinde kurulmuş bulunan Belge İnceleme Birimi Laboratuvarıdır.

İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü 30.03.1983 tarih ve 18003 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile kurulmuş olup, yüksek lisans ve doktora eğitimi vermektedir.

Adli Tıp Enstitüsü'nün bünyesinde üç anabilim dalı bulunmaktadır. Bunlar,

- 1- Tıp Bilimleri Anabilim Dalı,
 - 2- Fen Bilimleri Anabilim Dalı,
 - 3- Sosyal Bilimler Anabilim Dallarındır (53).
- Belge İnceleme Birimi Laboratuvarı, Sosyal Bilim-

ler Anabilim dalı bünyesinde kurulmuştur. Bu laboratuvar bilirkişilik hizmetlerinin yanı sıra, enstitüde öğrenim gören yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin de bilgilenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Söz konusu laboratuvarın mahkemeler tarafından pek bilinmemesi sebebiyle yıllık dosya sayısı oldukça azdır. Laboratuvar, mahkemelerden ve savcılıklardan gönderilen dosyaları kabul ettiği gibi avukatlar tarafından, özel şirketlerden ve hatta şahısların kendilerinden gelen tüm özel bilirkişilik başvurularını da kabul etmektedir.

Laboratuvar bünyesinde halen iki adli belge incelemeci, ayrıca çeşitli büyütmelerde mercekler, mikroskop, diğer standart belge inceleme ekipmanları ile VSC 2000 cihazı bulunmaktadır.

B- Özel Bilirkişilik;

Ülkemizde henüz, gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi adli belge inceleme cihazlarına sahip özel laboratuvarlar kurulmamıştır.

Yurdumuzda adli belge incelemesi alanında özel laboratuvarların kurulamamış olmasının 2 önemli sebebi bulunmaktadır;

1- Mevcut uygulamada bu tip bir laboratuvara ihtiyaç hissedilmemesi,

2- Yasalarımızda düzenlenmiş olan bilirkişi sisteminin batı ülkelerinde "çapraz inceleme" (cross examination) olarak tanımlanan farklı bilirkişi mütalaalarının karşı karşıya getirildiği bir tartışma ortamına fazla açık olmaması.

Yurdumuzda bu alandaki özel bilirkişilik sistemi genellikle mahkemelerin şahısları özel bilirkişi olarak seçmesi ile olmaktadır. Genellikle Adli Tıp Şube Müdürlüklerinde çalışan adli tıp uzmanları, polis laboratuvarında çalışan uzmanlar, mevcut resmi laboratuvarlardan emekli olmuş ya da herhangi bir nedenle ayrılmış kişiler, güzel sanatlarla ilgilenen kişiler özel bilirkişi olarak görevlendirilmektedirler.

Ancak özel bilirkişi seçiminde bazı kuralların olması gerektiği ve bu şekilde kurallara uyularak yapılan bir seçimin mütalaa kalitesini arttıracığı konusunda fikir serpintileri özellikle 1960' lı yıllarda yayınlanan Adli Tıbbi Ekspertiz dergisindeki yazılardan başlayarak günümüze dek süre gelmiştir (18,21).

Ülkemizde, bu alanda özel bilirkişiliği kimlerin, hangi standartlarla ve nasıl bir yöntemle yapacağını kurallarının belirlenmemiş olması gelişmiş batı ülkelerine göre geride kaldığımızı göstermektedir.

Gelişmiş batı ülkelerinde, adli belge incelemesi alanında çalışanlara başvurular, ülkemizde olduğu gibi mahkemelerden olmamakta ya avukatlar, ya özel ticari şirketler, ya sigorta şirketleri ya da şahısların kendileri tarafından yapılmaktadır. Bu şekilde bir başvuru mekanizması özel bilirkişilik sisteminin gelişmesine ve bu alanda daha iddialı, gelişmiş laboratuvarların oluşabilmesine imkan tanımaktadır. Elbette mevzuatımız-

da, avukatın özel bilirkişi mütalaası almasını engellenen bir hüküm yoktur. Ancak burada adli belge incelemesine özel olarak çok önemli bir problem ortaya çıkmaktadır. Adli belge incelemesinde değerlendirmeler tercihen orijinal belge üzerinden yapılır. Mahkemenin karar vermediği bir bilirkişi incelemesinde avukatlar orijinal belgeyi temin edememekte ve bilirkişiye sunamamaktadırlar. Orijinal olmayan belge üzerinde yapılan incelemede de hata payı artabileceğinden bilirkişi mütalaasında daha esnek bir ifade kullanılmaktadır. Bu şekilde esnek ifadeler taşıyan mütalaaların da avukatlarca mahkemelere sunulmasında mevcut koşullarda pratik bir yarar sağlanmamaktadır (60).

Yurdumuzda belge inceleme dosyalarının ne kadarının özel bilirkişilere, ne kadarının resmi laboratuvarlara yaptırıldığı şu an için net olarak bilinmemektedir. Hakimlerin zaman zaman özel bilirkişilerden yararlanmasının en önemli sebebi, özel bilirkişilerin raporu süratle hazırlamasıdır. Resmi laboratuvarların belirli makamlardan gelen dosyaları kabul edebiliyor olmaları (Adli Tıp Enstitüsü Belge İnceleme laboratuvarı hariç), mevcut laboratuvarların sayılarının oldukça az olması, alternatif özel belge inceleme laboratuvarların bulunmaması ve mevcut laboratuvarların da iş yüklerinin fazla olması sebeplerinden ötürü dosya değerlendirilmeleri uzun zaman alabilmektedir. Mahkemeler de, dosyadaki belge ile ilgili özel bilirkişiden süratle bir ön rapor alarak davanın seyrini ona göre belirlemekte, bu incelemeyi sonra eğer gerekli bulursa özel mütalaa sonrasında resmi laboratuvarlardan mütalaa alma yoluna gitmektedir (60).

Konu ile İlgili Çalışanlara Ait Uzmanlık Dernekleri

Gelişmiş batı ülkelerinde adli tıp, adli bilimler ve bilirkişilik ile ilgili pek çok dernek ve meslek örgütü ya da denetleyici üst kurul görev yapmaktadır. Ülkemizde ise henüz bu şekilde bir amacı ve ona uygun yapılanması olan kuruluşlar bulunmamaktadır. Ancak ülkemizde kurulmuş bulunan iki derneğin mensupları, ağırlıklı olarak bilirkişilik ile görevlidirler. Bunlar Adli Tıp Uzmanları Derneği ve Adli Bilimler Derneği'dir. Bu derneklerin tüzüklerini ve amaçlarını incelediğimizde;

Adli Tıp Uzmanları Derneği

Adli tıp uzmanları ve adli tıp asistanları tarafından 1992 yılında İstanbul'da kurulmuştur.

Dernekte;

- Adli tıp uzmanları ve asistanları arasında, bilimsel ve sosyal dayanışmayı sağlamak,

- Adli tıp alanında çağdaş ve yüksek bir standart oluşturulabilmesine katkıda bulunmak, ulusal ve uluslararası bilimsel gelişmeleri izlemek, bu konuda yürütülen çalışmalarını teşvik etmek,

- Adli tıp alanında çalışan tüm meslek alanları ara-

sında iş birliği oluşturulabilmesine olanak sağlamak, bu konularda parasal destek sağlamak,

- Adli tıp alanında tesis oluşturulabilmesine katkıda bulunmak ve

- Kamuoyunu adli tıbbi konularda bilgilendirmek amaçlanmaktadır (61).

Adli Tıp Uzmanları Derneği kurulduğu dönemde öncelikli olarak adli tıbbın tüm ülkede yaygınlaşmasını, bilimsel düzeyinin artmasını ve üyeleri arasında yakın bir diyalog oluşmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Kuruluş amaçları arasında mesleki bilgilerini hatalı ya da kötüye kullanan üyeleri üzerinde cezai yaptırımında bulunacak bir yapılanma ön plana çıkarılmamıştır. Genellikle meslek örgütlerinde mesleği kötü şekilde ya da hatalı uygulayanlara karşı yaptırımlar içeren yapılanmalar bulunur. Adli Tıp Uzmanları Derneği'nin bu konudaki etkin girişimleri zaman içerisinde uygulamaya olumlu katkılarda bulunacaktır.

Adli Bilimler Derneği

1998 yılı Kasım ayı içinde Bakanlar Kurulu kararı ile, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nden bir grup öğretim üyesi ve yardımcısı tarafından kurulmuştur.

Bu derneğin amaçları arasında, adli bilimlerin değişik disiplinlerinde eğitim ve araştırmaların geliştirilmesi, uygulamada düzeyin yükseltilmesi ve etik kurallara uyulmasının sağlanması ve teşvik edilmesi, disiplinler arası ilişki ve işbirliklerinin geliştirilmesi, bu amaçlara hizmet edilebilmesi için toplantı, kongre, kurs ve meslek içi eğitim programları tertip edilmesi gibi hususlar yer almaktadır (62).

Dernek amacına uygun faaliyetlerde bulunabilmek için bazı alt faaliyet alanlarına ayrılmıştır. Bunlar;

1- Belge inceleme,

2- Psikiyatri ve davranış bilimleri,

3- Kriminalistik,

4- Adli Tıp ve patoloji,

5- Genetik ve biyoloji,

6- Diş hekimliği ve antropoloji,

7- Hemşirelik,

8- Toksikoloji ve

9- Hukuk şeklinde düzenlenmiş faaliyet alanlarıdır (62).

Dernek yeni kurulmuş olması sebebi ile adli belge incelemesi alanına henüz belirgin bir katkıda bulunmamıştır. Ancak ileride yapılması düşünülen ve gerekli olan düzenlemeler için yararlı bir adımdır.

Dernek etkinlik kazandığında ve üye sayısı arttığında, adli belge incelemesi alanına bazı düzenlemeler getirecek, hatta daha da kurumsallaştığında, bünyesinde mevcut bulunan haysiyet divanı vasıtası ile mesleği istismar edenleri ya da meslekte bozulmalara yol açanları cezalandırabilme erkine de sahip olacak bir kimlik kazanabilecektir.

SONUÇ

Yurdumuzda, adli belge incelemesinin geçmişi oldukça eskidir. Ancak bu konuda yanlış isimlendirme halen devam etmektedir. Mevcut uygulamada yanlış olarak kullanılmakta olan grafoloji ve kaligrafi terimlerinin yerine "adli belge incelemesi" isimlendirmesinin kullanılmasının sağlanması gerekmektedir.

Ülkemiz adli belge incelemesi laboratuvarlarının teknik donanımı, gelişmiş batı ülkeleri laboratuvarları ile aynı düzeydedir. Bugün dünyada en gelişmiş belge inceleme cihazı VSC 2000' dir. Bu cihaz dört grup laboratuvarımızda da mevcuttur. Buna rağmen mesleğin uygulanmasında henüz belirli kuralların oluşturulmaması bu konuda çalışanları veya çalışmak isteyenleri olumsuz etkilemektedir. Adli tıp ve adli bilimlerle ilgilenen kişilere yönelik olarak kurulan Adli Tıp Uzmanları Derneği ve Adli Bilimler Derneği' nin tüzükleri incelendiğinde her ne kadar bilirkişilik uygulamalarında düzeyin yükseltilmesi ve etik kurallara uyulmasının sağlanması amaçlansa da konu ile ilgili kuralların net belirlendiği ülkelerdeki dernek tüzükleri ile kıyaslandığında net yaptırımların oluşturulmadığı gözlenmektedir. Bu konuda yasal ve mesleki düzenlemelere gidilmesi, bu alandaki çalışmaların daha objektif, net ve yüksek düzeyde olmasına olanak sağlayacaktır.

Çalışma koşulları belirlenmiş, standartları oluşturulmuş, mesleki tartışmaların bilimsel platformlarda tüm yönleri ile ele alındığı bir meslek ortamının yapılandırılması hepimizin dileğidir.

KAYNAKLAR:

- 1- Eckert WG. Introduction to Forensic Sciences. 2th ed. Newyork: CRC Press, 1997: 11-31.
- 2- Gülmen MK, Çekin N, Hilal A, Alper B, Salaçin S. Ülkemizde Adli Tıp Uygulamalarında Bilirkişilik Sisteminin Etik İlkeler Açısından Tartışılması. Adli Tıp Bülteni 1998;3(2):57-60.
- 3- International Journal of Forensic Document Examiners. Chapter "Books" 1995;(1)3:238-9.(Locus cit. Alkan N, Sözen Ş, Kurtaş Ö. Dünyada Adli Belge İncelemesi. Adli Tıp Bülteni 1998;3(2):61-6.)
- 4- Alkan N, Özbaşandaç F. Yurdumuzda Adli Belge İncelemesinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durum. İstanbul Barosu Dergisi 1999; 73(1):87-106.
- 5- Şer'iye Sicilleri 1. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. İstanbul 1988.
- 6- Şer'iye Sicilleri 2. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. İstanbul 1989.
- 7- Milli Kütüphanede Mevcut Arap Harfli Türkçe Kitaplar Kataloğu. Milli Kütüphane Yayınları. Ankara 1967.
- 8- Eski Harfli, Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu. Milli Kütüphane Yayınları. Ankara 1963.

- 9- İlkokullarda Yazı Dersleri. Devlet Basımevi. Ankara 1936.
- 10- German M. Harf İnkılabı. Kader Basımevi. İstanbul 1938.
- 11- Özaltan Ş. Okullarda Yazı Dersleri. Marifet Matbaası. İstanbul 1939.
- 12- Güneri M. Yeni Okulda, Yeni Yazı. Remzi Kitabevi. İstanbul 1941.
- 13- Ülkütaşır MŞ. Atatürk ve Harf Devrimi. Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara 1973.
- 14- Afetinan A. Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1981.
- 15- Boran CT. Sahtecilikler ve Gizli Mürekkep, Yazılar ve Arama Yolları. Kulen Basımevi İstanbul 1949.
- 16- Seymenoğlu T. Yazı Ekspertizi. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1955;1(2):28.
- 17- Aydın M. Münker Bir İmza Münasebetiyle Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurulunun Bir Kararı. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1955;1(3):20-2.
- 18- Güreli N. Fenni Deliller Karşısında Şahitlik. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1955;1(6):10-4.
- 19- Güven E. Yazı Ekspertizi Hakkında. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1956;1(11):20-2.
- 20- Öztürel A. Yazı ve Ruh. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1956;1(12):27-8.
- 21- Semiz A. El Yazılı ve İmzalı Vesikaların İncelenmesi" Grafolojide Bilirkişi." Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1961;7(74):22-7.
- 22- Dalokay H. Yazı Ekspertizi. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1961;7(74):17-21.
- 23- Arpınar MH. El Yazılarında Psikolojik Araştırmalar ve Akıl Hastalarının El Yazıları. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1962;7-12.
- 24- Domenici F. El Yazıları Ekspertizi. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1956;2(14):21-30.
- 25- Lerich L. Fotoğrafla Meydana Çıkarılan Yazı Üzerindeki Sahtekarlık. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1957;2(20):19-22.
- 26- Simonin. Daktilografik Metinlerin ve İmzaların Episkopik İdentifikasyonları. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1957;2(23):25-8.
- 27- Neves M. El Yazısı Metinlerinde Ailevi Benzerlik. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1957;3(29):17-21.
- 28- Smith SS. El Yazısı Ekspertizinde Umumi Esaslar ve Yeni Bir Usul. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1957;3(30):12-21.
- 29- Edlin. Enfraruj Altında Mikroskopik Muayene ve Elektronik Metot ile Hayallerin Teressümü. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1958;4(41):13-5.
- 30- Leibl M. Grafolojik Bir Analizin Esasları. Adli Tıbbi Ekspertiz Nurgök Matbaası İstanbul 1960;6(61):7-10.

- 31- Erkul G. Sahtecilikte Yazının Değeri. Adli Tıp Kurumu Tıpta Uzmanlık Tezi İstanbul 1986.
- 32- Kurtas Ö. Adli Tıp Açısından Grafolojinin Önemi. Adli Tıp Kurumu Tıpta Uzmanlık Tezi İstanbul 1992.
- 33- Alkan N. Yaşlanmaya Bağlı Yazı ve İmza Değişiklikleri. İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Tıpta Uzmanlık Tezi İstanbul 1996.
- 34- Mehmetoğlu MF. Adli Grafoloji Bakımından Şüpheli Evrak Üzerinde Yazı ve İmza Tetkiki. Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İstanbul 1991.
- 35- Karakoç S. Resmi ve Özel Evrakta Sahtekarlık Suçları. Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İstanbul 1993.
- 36- İplikçi Ş. El Yazılarının İncelenmesinde İstatistik Yöntemlerinin Kullanılması. Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İstanbul 1994.
- 37- Bafra J. El Yazısı İncelemelerinde" Kişisel Yazı Unsurlarının İsteyerek Değiştirilmesi" Problemi ve Kimlik Belirlenmesi. Adli Tıp Enstitüsü Doktora Tezi İstanbul 1995.
- 38- Çetin M. İmzalarda Zaman İçerisinde Meydana Gelen Değişiklikler. Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi İstanbul 1998.
- 39- Robertson EW. Fundamentals of Document Examination. Chicago: Nelson-Hall Publishers, 1991: 9-23.
- 40- Hilton O. Scientific Examination of Questioned Documents. London: CRC Press, 1993:1-31.
- 41- Ellen D. The Scientific Examination of Documents: Methods and Techniques. Chichester: Ellis Horwood Ltd., 1989:7-14.
- 42- Wellingham – Jones P. Drugs and Handwriting. Te-hama: PWJ Publishing, 1991:32-51.
- 43- Kurtas Ö, Özman Y, Kurt K. Yazı ve İmza İncelemelerinde Karşılaşılan Sorunlar. 7. Ulusal Adli Tıp Günleri Poster Sunuları Kitabı Antalya 1993:175-82.
- 44- İnce H, Kurtas Ö, Akkay E. Grafoloji Dosyalarının Coğrafi, Ekonomik ve Demografik İncelenmesi. 7. Ulusal Adli Tıp Günleri Poster Sunuları Kitabı Antalya 1993:255-62.
- 45- Branston B. Graphology Explained. London: Judy Pitakus Ltd., 1989:1-15.
- 46- Beyerstein BL, Beyerstein DF. The Write Stuff: Evaluations of Graphology, The Study of Handwriting Analysis. Newyork 1992.
- 47- Conway A. Instant People - Reading Through Handwriting. New York: Sterling Publishing Co., Inc., 1989:7-16.
- 48- Marne P. Graphology. Kent: Hodder and Stoughton Ltd., 1982:1-45.
- 49- Adli Tıp Kurumu Kanunu. 14.04.1982 gün 2659 sayılı kanun. Resmi gazete yayımı:20.04.1982 gün 17670 sayı.
- 50- Adli Tıp Kurumu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği, Döner Sermaye Yönetmeliği ve Fiyat Listesi, Kişilere Karşı Müessir Fiiller. İstanbul: Temel Matbaacılık. 1984.
- 51- Emniyet Genel Müdürlüğü, Merkez ve Bölge Kriminal Polis Laboratuvarları Tetkik Hizmet Yönetmeliği. Resmi gazete yayımı: 11.10.1984 gün 18542 sayı.
- 52- Jandarma Genel Komutanlığı Kriminal Daire Başkanlığı ve Bölge Kriminal Laboratuvar Şube Müdürlükleri, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği. Resmi gazete yayımı: 05.08.1998 gün 23424 sayı.
- 53- Adli Tıp Enstitüsü: Tez Özetleri 1989-1993. İstanbul: Temel Matbaacılık. 1993.
- 54- Child H. Calligraphy Today: Twentieth Century Tradition and Practice. Eatontown: Parkwest Publications, 1988.
- 55- Sassoon R. The Practical Guide to Calligraphy. London: Thames and Hudson, 1982.
- 56- Hattatlık. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. İstanbul: Milliyet Gazetecilik. 1992 Cilt: 10 Sayfa 5089-90.
- 57- 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 08.11.1983 gün 18215 sayı.
- 58- Yalçın A. TCK, CMUK, TMK, OHK, DGMK, ÇMK, MSMUK, ÇİK, BK, KMNKK. İstanbul: Der Yayınları. 1993.
- 59- Üstündağ S, Alangoya Y. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu. İstanbul Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi 1987.
- 60- Alkan N, Özbaşandaç F. Yurdumuzda Adli Belge İncelemesi Alanında Günümüzdeki Durum. İstanbul Barosu Dergisinde yayınlanmak üzere kabul edildi.
- 61- Adli Tıp Uzmanları Derneği Tüzüğü. İstanbul 1992.
- 62- Adli Bilimler Derneği Tüzüğü. İstanbul 1998.

Yazarların Notu:

Konu ile ilgili kaynak yetersizliği sebebi ile ellerinde farklı kaynakları olan veya konuya katkı ve eleştirileri bulunan kişilerin iletişim adresine ulaşmaları rica olunur.

Elde edilen bilgi ve belgelerin arşivlenmesi bu konuda yapılacak yeni çalışmalara yol gösterici olacaktır.

Katkılarınız için teşekkürler.

İletişim Adresi :

Uzm. Dr. Nevzat Alkan

İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı

34390 Çapa - İstanbul

Tel. İş : 0 212 635 1179

e-mail : alkan@turk.net